

УДК 78.04 : 784.071.2

DOI 10.34064/khnum1-55.05

Дмитро Маклюк

ORSID ID 0000-0001-9538-0381

Постать Івана Мазепи як культурний символ: історико-виконавський підхід

Анотація

Маклюк Д. Постать Івана Мазепи як культурний символ: історико-виконавський підхід. Досліджується образ І. Мазепи в контексті численних джерел, присвячених постаті українського гетьмана в історії, літературі та музиці. Проведений аналіз довів, що уявлення про великого українця в творах мистецтва еволюціонують – від зрадника до патріота. Якщо в XVIII–XIX ст. цей образ увиразнювався на основі міфів, то з початку XX-го й донині набирає силу історичний підхід. На ґрунті вокально-сценічного образу І. Мазепи, створеного автором статті на сцені ХАТОБу імені М. Лисенка, запропоновано історико-виконавський аспект. Вказано, що в цій постанові образ Мазепи не обмежений вузьконаціональним баченням, а набуває значення культурного символу в системі загальнолюдських цінностей. Нова колективна інтерпретація особистості українського гетьмана розкриває перед глядачами історизм бачення його постаті. Творення співаком власного історико-виконавського тезаурусу (досвіду інтерпретації вокально-сценічного образу) в єдності світоглядної та мистецької позицій є умовою творчого успіху сучасного спектаклю. **Ключові слова:** *опера, досвід особистісної інтерпретації, образ Мазепи, історичний підхід.*

Маклюк Д. Личность Ивана Мазепы как культурный символ: историко-исполнительский подход. Исследуется образ Ивана Мазепы в контексте многочисленных источников, посвященных украинскому гетману в исторических трудах, литературе и музыке. Проведенный анализ выявил, что представления о великом украинце в произведениях искусства эволюционируют – от предателя до патриота. Если в XVIII–XIX веках образ Мазепы воплощался на основе мифов, то с начала XX-го и до ныне набирает силу

исторический подход. На основе вокально-сценического образа Мазепы, созданного автором статьи на сцене ХАТОБу имени Н. Лысенко, в статье предложен историко-исполнительский подход в его пониманию. Отмечено, что в этой постановке образ Мазепы не ограничен узконациональным видением, а обретает звучание культурного символа в системе общечеловеческих ценностей. Новая коллективная интерпретация личности украинского гетмана раскрывает зрителям историзм в понимании его образа. Создание певцом личностного историко-исполнительского тезауруса (опыта интерпретации вокально-сценического образа) в единстве мировоззренческой и художественной позиций – условие творческого успеха современного спектакля. **Ключевые слова:** опера, личный опыт интерпретации, образ Мазепы, историко-исполнительский подход.

Makliuk D. Ivan Mazepa's personality as a cultural symbol: historical-performing aspects.

Abstract. The article explores the image of I. Mazepa in the context of numerous sources devoted to the personality of the Ukrainian hetman in historical science, literature and music. The analysis shows that the ideas of the great Ukrainian in the works of art evolve: from a traitor to a patriot. If in the 18th – 19th centuries artists created this image being inspired by myths, then from the early 20th century and up to the present time the historical approach has been dominant. In this paper the author suggests performing aspect basing on the vocal and scenic image of I. Mazepa created by him on the stage of Kharkiv National Opera and Ballet Theater named after M. Lysenko. The interpretation of the extraordinary personality of the Ukrainian hetman gives the audience an opportunity to look at Mazepa from a historical perspective. It is noted that his image in this performance is not limited to a national vision, but acquires a universal character.

I. Mazepa's personality is of great interest to modern Ukrainians living both in their historical homeland and far beyond its borders. At present, contradictory assessments of Mazepa's role in the chronicle of Ukrainian history require the establishment of historical and artistic truth. P. Tchaikovsky's opera *Mazepa* is perceived as a fruitful material to search for a new interpretation of the image. It was first performed on the stage of Kharkiv National Opera and Ballet Theater named after N. V. Lysenko on July 2, 2017 to mark the 330th anniversary of Ivan Mazepa's election as hetman of Ukraine. This fact gives a chance to bring

into focus a relevant performing interpretation of the image of this outstanding figure in Ukrainian history.

Among the numerous historians and literary critics cited in the article, we find a new interpretation of Mazepa's image in contrast to music studies (N. Lupak's dissertation). The method of analysis is conditioned by the creative practice of the KhNAOBTh and its own performance experience.

The purpose of the study is to substantiate the reinterpretation of Mazepa's vocal and scenic image in the production of the P. I. Tchaikovsky's opera of the same name on the stage of KhNAOBTh named after M. Lysenko (2017) basing on the critical analysis of scientific historiography.

The attitude towards I. Mazepa as a historical personality and a person has always been ambiguous. He combined the incomparable: on the one hand, he was a great military and political figure who fought for the creation of the Ukrainian state, on the other hand – a treacherous traitor; at his initiative, 26 Orthodox churches were created throughout Ukraine and, at the same time, he was an apostate devotee who took part in the destruction of Ukrainian cities and villages; a person capable of loving in the broadest sense of the word. He had everything that attracted and aroused great interest of writers, composers, artists, directors not only in our country but also far beyond its borders. And each author interpreted the image of Mazepa in their own way.

In the 19th century, the image of the Ukrainian hetman fell into the area of artistic interests of M. Staritsky. He, like Voltaire and Byron, used the Western European legend of Mazepa in the novel "*Mazepa's Youth*", which was appropriate for its genre (historical-adventure). Naturally, the idea of "independent Ukraine" did not fit into Russia's interests.

In Tchaikovsky's opera *Mazepa* (1883), based on A. Pushkin's story (libretto by V. P. Burenin) everything is quite complex. It is important to note that many researchers of Tchaikovsky's creativity believe that in Tchaikovsky's *Mazepa* historical facts are sidelined while lyrical love scenes dominate.

There were a number of questions when the image of Mazepa was created in the original Ukrainian version of the opera on the stage of Kharkiv National Academic Opera and Ballet Theater named after N. Lysenko. The main one is how to maintain faithfulness not only to historical but also to the life's truth? The times of the Hetmanate in Ukraine were silenced for about 300 years, and, in particular, the true life of one of its most famous representatives was unknown. But in order

to create an image, it is important to know the smallest shades of your character's psychotype. As the lyrical scenes of Mary and Mazepa are the central line in the opera, it is necessary to understand what kind of relationship they really had.

Kharkiv stage directors of P. Tchaikovsky's opera (director Armen Kaloyan and conductor People's Artist of Ukraine Garkusha) sought to convey this very episode from the life of Mazepa, who openly loves his darling and suffers from having to cruelly deal with her father and hurt her badly. In addition, there was created their own version of the text (by Victor Marinchak, Svetlana Oleshko and Mikhail Barbara) and changes were made to the musical dramaturgy of the opera. The main idea of stage directors was to transform the content of the opera into another field – to reveal the image of the hetman as a significant figure in the history of Ukraine, which was much more important for Mazepa than the alliance with Peter I.

The difficulty of creating a vocal and scenic image of Mazepa lies in its multi-vector character, which should not interfere with artistic unity and integrity: Mazepa-lover (in the tradition of Western European romanticism), Mazepa-statesman (Ukrainian national tradition) and, at the same time, in the interpretation of Kharkiv theatre Mazepa-traitor had to be neutralized (an enemy that is characteristic of Russian imperial thinking). The motives of torments, sorrow and, along with this, the rebellious nature of the protagonist become considerable in the opera, rising to genuine symbolism.

Thus, in the vast number of works dedicated to I. Mazepa, his image is not limited to the national framework, but acquires a universal significance.

Conclusions. Analysis has shown the evolution of ideas about the great Ukrainian: from traitor to patriot and legendary hetman. If in the 18th century the image of the Ukrainian hero was interpreted in many ways by its creators on the basis of myths, then in the 20th – 21st centuries the historical approach prevails in understanding performing interpretation of Mazepa. The creation of a complex, extraordinary personality on the opera stage requires from the performer, in addition to knowledge of Mazepa's vocal part, a thorough study of various axiological judgments.

The above given interpretations of I. Mazepa's image reflect the irreconcilable confrontation and "blood" belonging of one or another author to different systems of values of the worldview. Such interpretations indicate that the image of I. Mazepa is interpreted as a symbol, an archetype of the national opera tradition.

Undertaking further study of the theme can involve performing analysis of Mazepa's image on the stages of Kyiv and Odessa opera theaters with a view of understanding the performing principles when teaching young vocalists in the class of solo singing. **Key words:** *opera, personal experience of interpretation, Mazepa's image, historical approach.*

Постановка проблеми. Постать Івана Мазепи викликає великий інтерес у сучасних українців, які проживають на своїй історичній батьківщині, а також далеко за її межами. На сьогодні суперечливі оцінки ролі Мазепи в українській історії вимагають встановлення історичної істини. Опера П. Чайковського «Мазепа» сприймається як благодатний матеріал для пошуків цієї істини на ґрунті нових мистецьких відкриттів та виконавських інтерпретацій образу. Головне завдання будь-якого виконавця – донести слухачам авторську ідею-образ, «пропущену» через своє бачення. Для цього необхідно усвідомити позиції художнього мислення та світогляду автора твору, досягнути сюжет і співвіднести його з конкретними історичними подіями й усім контекстом, що стосується заявленої тематики.

У зв'язку з тим, що 2 липня 2017 року на сцені Харківського національного театру опери та балету імені М. Лисенка відбулася прем'єра опери «Мазепа», приурочена до 330-річчя обрання Мазепи гетьманом України, є можливість виявити *актуальність теми* потрактування образу видатної постаті української історії та запропонувати історико-виконавський підхід до осмислення *образу Івана Мазепи як культурного символу національної історії та музичної творчості*¹.

Аналіз останніх публікацій за темою. Вагома частка нових досліджень життя й діяльності українського гетьмана І. Мазепи проводилася з історико-літературознавчих позицій (Апанович, 1993; Генік, 2001; Донцов, 1994; Журавльов, 2007; Іванченко, 1993; Ковалевська, 2008; Костомаров, 1992; Крупницький, 2001; Маланюк, 1991; Мицик, 2007; Павленко, 1998; Павленко, 2003; Погребеник, 1993; Смолій, 1994; Соколов, 2019; Сушинський, 1998; Яковлева, 2003). Щодо музикознавчих джерел, пов'язаних з образом Івана Мазепи в музиці,

¹ Автор дослідження є виконавцем ролі Мазепи у цій виставі.

то їх кількість невелика. Зокрема, таким дослідженням є дисертація Н. М. Лупак (2007).

Мета дослідження – обґрунтувати переосмислення вокально-сценічного образу Мазепи в постановці однойменної опери П. І. Чайковського на сцені ХНАТОБу імені М. Лисенка (2017) на основі критичного аналізу наукової історіографії та власних міркувань автора-інтерпретатора.

Виклад основного матеріалу. Минуло немало часу від написання опери П. Чайковського «Мазепа», і, звичайно, образ головного героя наші сучасники сприймають інакше, ніж його сприймали за часів О. С. Пушкіна або П. І. Чайковського. Проте актуальними й до нині залишаються слова великого поета : «... *Без милої вольности и славы / Склоняли долго мы главы / Под покровительством Варшавы, / Под самовластием Москвы. / Но независимой державой / Украине быть уже пора...*» («Полтава»).

Образ І. Мазепи добре досліджений в історико-літературознавчому аспекті та значно менше – у виконавському. Почнемо з огляду історичних уявлень про ставлення до І. Мазепи як до історичної особи, яке завжди було неоднозначним. З одного боку, великий військовий і політичний діяч, який боровся за створення української держави, а з іншого, – підступний зрадник; за його ініціативою на території України було створено 26 православних храмів і в той же час, – проклятий відступник, який брав участь у руйнуванні українських міст і сіл; людина, здатна любити в найширшому значенні цього слова, і чоловік, який не встояв перед спокусою в 65-річному віці звабити свою хрещеницю, жити з нею без вінчання.

У його особі сконцентрувалося все те, що приваблювало й викликало величезний інтерес письменників, композиторів, художників, режисерів не лише в нашій країні, але й далеко за її межами. І кожен автор трактував образ І. Мазепи по-своєму. Наприклад, у творчості англійського поета-романтика лорда Дж. Байрона й великого французького письменника, драматурга, поета В. Гюго² український герой більше приваблював як молодий красень – паж польського ко-

² Поема «Мазепа» (1818) Байрона й однойменна поема В. Гюго (1828).

роля Яна Казимира. Вся Європа захоплювалася І. Мазепою як модником, поетом і танцюристом, поліглотом: за твердженням Т. Яковлевої (Яковлева, 2003), він вільно володів російською, польською, татарською, латиною. Знав також італійську, німецьку й французьку мови, мав дві вищі українські й три вищі західні освіти, що дозволяло йому бути шляхетним.

Для діячів мистецтва Іван Мазепа був людиною-легендою. У фундаментальній праці М. Костомарова зазначається: «... одаренний красивою наружністю он умел нравиться женщинам, завел тайную связь с одной госпожой, но муж последней, подметив это, приказал схватить Мазепу, привязать к лошадиному хвосту и пустить в поле; эта лошадь, еще не обученная и приведенная к господину из Украины, очутившись на воле, понеслась с привязанным к хвосту человеком в украинские степи» (Костомаров, 1992: 13). Подібні мотиви знайшли своє яскраве втілення в романтичному мистецтві. У живописі існує близько 42 картин на «мазепінський сюжет» (наприклад, «Муки Мазепа» Л. Буланже, «Мазепа» Е. Делакруа, «Смерть Мазепа» Ж.-Л. Жеріко).

Одного із трьох «польських бардів» епохи романтизму Ю. Словацького також вабила доля молодого гетьмана. Але, на відміну від Дж. Байрона й В. Гюго, він подає образ Мазепа у шекспірівському ключі, як представника козацтва: «Я син козацький, я вмію битись! – так себе характеризує королівський паж, – і захищати тих, хто слабший за мене»³. У 1971 році режисер В. Боровчик екранізував п'єсу Ю. Словацького «Мазепа» (фільм отримав назву «Бланш»).

Угорського композитора Ференца Ліста Мазепа зацікавив як людина, яка наважилася протистояти російському цареві⁴. На створення шедеврів з цієї тематики музиканта надихнула серія картин французького художника Ораса Берне, на яких зображено дикі перегони Мазепа, прив'язаного до крупу коня і, звичайно, поезія В. Гюго.

³ Словацький Ю. «Мазепа», трагедія в 5 актах.

⁴ Симфонічна поема за Гюго No. 6 (1851) та його фортепіанний етюд з циклу «Етюди вищої майстерності» («Трансцендентні»).

М. Єськова стверджує, що і Ф. Ліст, і В. Гюго розвивали у своїх творах романтичну тему надособистості художника як прояв геніальності. В їх баченні український гетьман і був такою «... надособистістю, героєм поза часом і простором» (Єськова, 2014: 11). Проте першовідкривачем українського вельможного пана став Вольтер: саме він відобразив легендарні епізоди життя українського гетьмана в «Історії Карла XII» (1731). Завдяки цьому Мазепа став культовою фігурою романтичної традиції, й освічена Європа XVIII ст. відкрила для себе Україну.

У XIX столітті образ українського гетьмана потрапив у коло художніх інтересів М. Старицького. Він так само, як Вольтер і Байрон, використав легенду про Мазепу в романі «Молодість Мазепи», за законами історико-пригодницькому жанру. У 1898 році в листі до Д. Яворницького він зазначав: «Я теперь пишу большой роман о Мазепе, только эта тема опасна для цензуры, а в цензурном вкусе я не напишу» (URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/ivan-mazepa-versiya-mixajla-stariczkiego.html>). Цілком природньо, що ідея «самостійної України» зовсім не входила в коло інтересів Росії.

У 30-і роки нового XX ст. видатний український поет В. Сосюра подарував читачам однойменну поему, над якою працював 30 років і в якій подав «свого Мазепу, що впа в офірою Москви»⁵. Характерно, що образ Мазепи автор екстраполоє на сучасну йому час тоталітаризму, намагаючись у минулому знайти актуальні відповіді. Мазепа В. Сосюри – трагічний персонаж, який діє за законами конфліктно-психологічної драми (Мазепа – Петро I та Мазепа – Карл XII).

Український письменник Богдан Лепкий на початку XX ст. створив свою версію розуміння образу І. Мазепи, що відбито в пенталогії, до якої увійшли: «Мазепа», «Не вбивай», «Мотря», «Батурин», «Полтава». Як зазначає Ф. Погребеник, Б. Лепкий розкрив протиріччя у вчинках гетьмана: з одного боку, той змушений був деякий час догоджати Петрові I, з іншого – у найкоротші терміни прагнув розірвати союз з російським царем, який пригноблював український народ й обмежував його свободу (Погребеник, 1993). «На відміну від

⁵ Журнал «Київ». 1990. № 8. С. 67.

офіційних монархічних істориків, Б. Лепкий збагнув логіку досить складної поведінки І. Мазепи, котрий змушений був, з одного боку, до певного години задобрювати Петра Першого, слухняно виконувати його волю, посилати козацькі війська поза межі України, в Росію на тяжкі фортифікаційні роботи, а з іншого – шукати шляхів, як розірвати військовий союз з царатом, що все більше утискував український народ, обмежував його свобод» (Погребеник, 1993: 44–45). Важливо, що український письменник не дотримується романтичних канонів зображувати любовні колізії І. Мазепи й Мотрі Кочубеївни; головний акцент він робить на особі гетьмана як державного діяча, відданого ідеї створення суверенної України.

Проте в ХХ столітті більшість українців сприймали особу І. Мазепи, виходячи все ж із пушкінської версії. Відомим фактом є те, що на написання «Полтави» (1828) О. Пушкіна надихнула поема К. Рилєєва «*Войнаровский*» (А. Войнаровський – син сестри Мазепи), у якій український гетьман постає борцем за свободу батьківщини. Більше того, для К. Рилєєва Мазепа був рівнозначним самому Петру І: «*Спокоен я в душе своей; / И Петр, и я – мы оба правы: / Как он, и я живу для славы, / Для пользы Родины моей*».

Варто зауважити, що О. Пушкін, не дотримуючись точних біографічних фактів життя гетьмана, подає в своїй поемі образ Мазепи як злочинця. Для нього він є «*мощный враг Петра*», «*коварная душа*». Автор «Полтави» розкриває і любовну тему, але іншого життєвого періоду Мазепи: пристрасть прийшла до нього не в молодому, а в похилому віці. У О. Пушкіна Мазепа – трагічний образ, і, у той же час – романтичний герой, який не може бути позитивним або негативним. Крім того, великий поет з розумінням ставиться до прагнення Мазепи домогтися незалежності України.

У опері П. Чайковського «Мазепа» (1883) за сюжетом О. Пушкіна (лібрето В. Буреніна) не все так однозначно. Вокальна партія Мазепи написана в ліричному ключі. Наприклад, аріозо в 1-й дії «*Мгновенно сердце молодое*» та вставне аріозо з другої картини 2-ї дії «*О Мария! На склоне лет моих*» не містять і натяку на авантюриста, який знищує все на шляху до поставленої мети. В той же час, у сцені страти батька Марії, Мазепа постає як негативний герой. Багато дослідників

вважають, що в «Мазепі» П. Чайковського історичні факти відходять на другий план і домінують любовні сцени (Протопопов, Туманіна 1957).

Створення образу Мазепи в оригінальній українській версії опери на сцені Харківського національного академічного театру опери та балету імені Миколи Лисенка спричинило низку запитань. Головне з них: як зберегти вірність не лише історичній, але й життєвій правді? Близько 300 років замовчувалися часи гетьманщини в Україні. Зокрема, було невідомим справжнє життя одного зі найвідоміших її представників. Отже, для створення образу важливим було знати щонайменші відтінки психотипу свого героя.

Оскільки в опері центральна лінія – ліричні сцени Марії й Мазепи, необхідно зрозуміти, якими ж були їх стосунки? Дуже допомогла поема Івана Перепеляка «*Остання любов гетьмана*» (Харків, 1994), якій подано правду про взаємне кохання Мазепи й Мотрі Кочубеївни (за оперним лібрето – Марії). Як впливає з листів Мазепи, вони були спорідненими душами, і, незважаючи на велику різницю у віці, їх кохання було щирим: «*Моє серденько, мій квіте рожаной! Сердечне на тоє болю, що недалеко од мене їдиш, а я не могу очиць Твоїх і личка біленького видіти... <...> Моє сердечне коханне! Прошу і велце прошу – рачь зо мною обачитися для усной розмови...*» (І. Мазепа, 1992: 36–37). Відомо, що Мотря була освіченою людиною, патріотично налаштованою: так само, як і Мазепа, мріяла про вільну Україну. У художньому тексті І. Перепеляк домислює відповідь Мотрі: «*Я не втоплюся у журбі. / На краці буду ждати переміни. / Дай, Боже, сили! Любий, а тобі — / Любить мене, як любиш Україну!!*» (І. М. Перепеляк, 2007: 102).

Харківські постановники опери П. Чайковського (режисер – Армен Колоян; диригент – народний артист України Володимир Гаркуша) прагнули донести до слухачів саме цей епізод з життя Мазепи, який відкрито кохає свою обраницю і страждає через те, що змушений жорстоко розправитися з її батьком і завдати їй величезного болю. Крім того, була створена власна редакція тексту (автори – Віктор Маринчак, Світлана Олешко і Михайло Барбара) і внесено зміни до музичної драматургії опери.

Первинне лібрето В. Буреніна було перекладене українською мовою відомим істориком *Лонгином Цегельським* і випускником московської консерваторії, пізніше балетмейстером-постановником у США й Канаді – *Дмитром Чутром*. Враховуючи популярність музики П. І. Чайковського у світі, автори підготували «Лібрето до опери. Гетьман України Іван Мазепа» (1933, 1959). Зазначене в ньому було спрямоване на те, щоб максимально змінити усталене сприйняття постаті Мазепа як зрадника імперських інтересів. Головна ідея постановників полягала в тому, щоб трансформувати зміст опери в іншу площину: розкрити роль Мазепа в історії України, яка була для нього набагато важливішою, ніж союз з Петром І. Як зазначає Л. Лупак щодо нового лібрето опери «...зіставлення партитури П. Чайковського з тією, якові знаходимо у виданнях 1933 року (Філадельфія) і 1959 року (Торонто), засвідчило, що адаптори вдалися до купюр у партитурі композитора, нічого не змінюючи в полотні музики, яку відібрали до своєї постановки, а слова російськомовного лібрето переклали або переспівали, внісши такі лексичні корективи, які семантично відповідають фабульно-сюжетним мотивам опери під назвою «Гетьман України Іван Мазепа». Це й зазначили на титульному аркуші: «Достосували до історичної правди і переклали».

Переінтерпретований образ українського гетьмана в низці історичних, літературно-критичних праць або есе легко абсорбується музичністю своєрідної адаптації опери «Гетьман України Іван Мазепа» під супровід П. Чайковського» (Лупак, 2007: 11). Проте для виконавців партії Мазепа у зв'язку з перекладом виникли певні труднощі: українську мову штучно «підганяли» під уже створені П. Чайковським інтонації. Очевидно, перекладачі не мали достатнього досвіду роботи з вокальними текстами. Тому досить часто на високих нотах були використані незручні закриті фонемі, які ускладнили вільне голосоведіння й зумовили нечітку дикцію.

Специфіка відтворення вокально-сценічного Мазепа полягає також в його багатовекторності, що не має заважати художній цілісності образу: Мазепа-коханець (у традиції західноєвропейського романтизму), Мазепа-державотворець (українська національна традиція).

І в той же час, в інтерпретації харківської трупи необхідно було нівелювати образ-штамп – Мазепа-зрадник, ворог (імперська версія). Мотиви терзень, скорботи і, у той же час, бунтарська природа головного героя набувають в опері грандіозних масштабів. Наведемо слова віконта де Вогює, французького дипломата, літературного критика щодо особистості українського гетьмана, яка вважається нам дотичною до достеменно оцінки та сучасного бачення вокально-сценічного образу Івана Мазепи: *«Історія не дала йому корони, як він того бажав. Проте поезія обдарувала його, без його відома, королівством, набагато кращим, аніж ті, які має політика. Чи заслужила його ця загадкова постать? – Не вимагайте відповіді історії. Його супротивники ненавиділи, проте жінки його любили, церква прокляла його, але поети його осівали! А поки світ буде таким, яким він зараз є, останнє слово завжди належить жінкам і поетам...»* (Донцов, 1994: 85).

Можна стверджувати, що у більшості історичних та мистецьких творів, присвячених І. Мазепі, його образ не є вузьконаціональним; навпроти, він набув символічного звучання.

Висновки. Потрактування постаті Івана Мазепи як мистецького образу відбивають світоглядне протистояння і «кровну» залежність того або іншого дослідника від ідеологічних цінностей. Одне з нових потрактувань вокально-сценічного образу українського гетьмана у версії творчого колективу Харківського національного театру опери та балету імені М. Лисенка відкрило актуальний для сучасної України образ Івана Мазепи.

Наведені міркування артиста-вокаліста щодо образу І. Мазепи (в тому числі з опери П. Чайковського та її нової режисерської версії на сцені ХАТОБу імені М. Лисенка) виявили динаміку художніх уявлень про великого українця: від злочинця і зрадника – до патріота, легендарного гетьмана. Якщо в XVIII столітті образ українського героя втілений його творцями в різних видах мистецтва багато в чому на основі романтичних міфів, то у XXI столітті поступово набуває сили історичний підхід. Як спостерігаємо у харківській інтерпретації опери П. Чайковського, постать Мазепи потрактовано як *культурний символ* в межах національної традиції.

В наш час образ невизнаного генія втілюють нові генерації співаків для нових слухачів. Створення на оперній сцені неординарної особистості вимагає від виконавця, крім майстерності оволодіння вокальною партією, скрупульозного вивчення і глибинного осмислення різних аксіологічних підходів і суджень, пошуку нових виконавських завдань. Отже, *історико-виконавський тезаурус співака в єдності світоглядної позиції та професійної майстерності є умовою творчого успіху сучасного спектаклю.*

Перспективу подальшого розвитку теми складає виконавський аналіз образу Івана Мазепи на сценах оперних театрів Києва й Одеси з метою досягнення виконавських принципів під час навчання в класі сольного співу молодих вокалістів.

ЛІТЕРАТУРА

- Апанович, О. М. (1993). *Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі*. Київ: Либідь.
- Геник, С. (2001). Іван Мазепа. *150 великих українців*. Івано-Франківськ: Лілея НВ.
- Донцов, Д. (1994). Гетьман Мазепа в західноєвропейській літературі. *Слово і час*. № 4–5, 79–85.
- Єськова, М. (2014). Образ І. Мазепи в поемах В. Гюго та Ф. Ліста. *Київське музикознавство*, 49, 8–18. Retrieved from: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kmuz_2014_49_4.
- Журавльов, Д. В. (2007). *Мазепа: людина, політик, легенда: іст. досьє*. Харків: Фоліо, 2007.
- Іванченко, Ю. (упоряд.) (1993). *Мазепа*. Київ: Мистецтво.
- Ковалевська, О. (2008). *Іван Мазепа: у запитаннях і відповідях*. Київ: Темпора.
- Костомаров, Н. И. (1992). *Мазепа*. Москва: Республика.
- Крупницький, Б. (2001). *Гетьман Мазепа та його доба*. Київ: Україна.
- Лепкий, Б. (2017). *Мазепа*. Київ: Кристал Бук.
- Лупак, Н. М. (2007). *Художня та літературно-музична інтерпретації образу І. Мазепи (епопея Б. Лепкого «Мазепа» та опера П. Чайковського «Мазепа»)* (Автореф дисс. канд. мистецтвознавства). Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль.

- Мазепа, І. (1992). *Писання*. 2-е вид. Київ: Орій.
- Маланюк, Є. (1991). *Illustrissimus Dominus Mazepa (ясновельможний пан Мазепа) – тло і постать. Гетьман Іван Мазепа як культурний діяч* / М. Андрусак. Київ: Обереги.
- Мицик, Ю. (2007). *Іван Мазепа*. Київ: Житомир. обл. друк.
- Павленко, С. (1998). *Міф про Мазепу*. Чернігів: Сіверянська думка.
- Павленко, С. (2003). *Іван Мазепа*. Київ: Альтернативи.
- Перепеляк, І. М. (2007). *Поєми*. Харків: Майдан.
- Погребняк, Ф. (1993). *Богдан Лепкий*. Київ: Знання України.
- Протопопов, В., Туманина, Н. (1957). *Оперное творчество Чайковского*. Москва: АН СССР.
- Смолій, В. (1994). *Іван Мазепа. Володарі гетьманської булави: іст. портрети*. Київ: Варта.
- Соколов, Б. (2019). Гетьман Мазепа: без гніву й упередження. *День*, 14 квіт. URL: Retrieved from: <http://day.kyiv.ua/uk/blog/istoriya/getman-mazepa-bez-gnivu-y-uperedzhennya>.
- Сушинський, Б. (1998). *Козацькі вожді України: Історія України в образах її вождів та полководців XV–XVI століть*: іст. есе. Одеса: Альфа – Омега.
- Яковлева, Т. Г. (2003). *Мазепа – гетьман: в поисках исторической объективности*. Новейшая история, 4. Retrieved from: URL:<http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/MAZEPA>
- Kowalozykowa, A. (1999). *Slowacki*. Warszawa. URL: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/MAZEPA.HTM> [in Russia].

REFERENCES

- Apanovich, O. M (1993). *Hetmans of Ukraine and the basket chieftains of Zaporozhye Sich* [Hetmen of Ukraine and atamans of Zaporoz'koy of Sichi]. Kiev: Lybid [in Ukraine].
- Genik, S. (2001). Ivan Mazepa [Ivan Mazepa]. *150 Great Ukrainians* / S. Genik. Ivano-Frankivsk: Lilya NV [in Ukraine].
- Dontsov, D. (1994). Hetman Mazepa v zakhidnoievropeiskii literature [Hetman Mazepa is in zakhidnoevropeyskiy literature]. *Slovo i chas*. № 4–5, 79–85. [in Ukraine].
- Yeskova, M. Obraz, I. (2014). Mazepu v poemakh V. Hiuho ta F. Lista [Appearance of I. Mazepi is in the poems of V. Gyugo and F. Lista]. Kyivske

- muzykoznavstvo, 49, 8–18. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kmuz_2014_49_4 [in Ukraine].
- Zhuravlov, D. V. (2007). *Mazepa: liudyna, polityk, lehenda: ist. Dosie* [Mazepa: man, politician, legend]. Kharkiv: Folio [in Ukraine].
- Ivanchenko, Yu. (uporiad.) (1993). *Mazepa*. Kyiv: Mystetstvo [in Ukraine].
- Kovalevska, O. (2008). *Ivan Mazepa : u zapytanniakh i vidpoviadiakh* [Ivan Mazepa: in questions and answers]. Kyiv Tempora [in Ukraine].
- Kowalozykowa, A. (1999). *Slowacki*. Warszawa [in Poland].
- Kostomarov, N. I. (1992). *Mazepa*. Moscow: Republic [in Russia].
- Krupnytskyi B. (2001). *Hetman Mazepa ta yoho doba* [Hetman Mazepa and his days]. Kyiv: Ukraina [in Ukraine].
- Lepkyi, B. (2017). *Mazepa*. Kyiv: Krystal Buk [in Ukrainian].
- Lupak, N. M. (2007). *Khudozhnia ta literaturno-muzychna interpretatsii obrazu I. Mazepy (epopeia B. Lepkoho “Mazepa” ta opera P. Chaikovskoho “Mazepa”)* [Artistic and literaturno-muzychna interpretations of appearance of I. Mazepi (the epic of B. Lepkoho “Mazepa” and opera of P. Chaykovskogo “Mazepa”) (Aftoreferat dySSERTatsii kand. mystetstvoznavstva). Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichniy un-t im. Volodymyra Hnatiuka. Ternopil [in Ukraine].
- Mazepa, I. (1992). *Pysannia*. 2-e vyd. Kyiv: Orii [in Ukrainian].
- Malaniuk, Ye. (1991). *Illustrissimus Dominus Mazepa (iasnovelmozhnyi pan Mazepa) – tlo i postat* [Illustrissimus Dominus Mazepa (mister Mazepa) is a background and figure]. *Hetman Ivan Mazepa yak kulturnyi diiach* [A hetman Ivan Mazepa as a cultural figure] / M. Andrusiak. Kyiv: Oberehy [in Ukraine].
- Mytsyk, Yu. (2007). *Ivan Mazepa* [Ivan Mazepa]. Kyiv: Zhytomyr. obl. druk. [in Ukraine].
- Pavlenko, S. (1998). *Mif pro Mazepu* [A myth is about Mazepu]. Chernihiv: Siverianska dumka [in Ukraine].
- Pavlenko, S. (2003). *Ivan Mazepa* [Ivan Mazepa]. Kyiv: Alternatyvy [in Ukraine].
- Perepeliak, I. M. (2007). *Poemy*. Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].
- Pohrebniak, F. (1993). *Bohdan Lepkyi*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
- Protopopov, V., Tumanina, N. (1957). *Tchaikovsky’s opera* [Opera work of Tchaikovsky]. Moscow: Academy of Sciences of the USSR [in Russia].
- Smolii, V. (1994). *Ivan Mazepa. Volodari hetmanskoï bulavy: ist. Portrety* [Ivan Mazepa. Possessors of hetman mace]. Kyiv: Varta [in Ukraine].

- Sokolov, B. (2019). Hetman Mazepa: bez hnivu y uperedzhennia [Hetman Mazepa: without anger and prejudice]. *Den*, 14 kvit. Retrieved from: URL:<http://day.kyiv.ua/uk/blog/istoriya/getman-mazepa-bez-gnivu-y-uperedzhennia>.
- Sushynskiy, B. (1998). Kozatski vozhdі Ukrainy: Istorii Ukrainy v obrazakh yii vozhdiv ta polkovodtsiv XV–XVI stolit [Cossack leaders of Ukraine: History of Ukraine is in offenses of its leaders and war-lords of XV–XVI of ages]. Odesa: Alfa – Omeha [in Ukraine].
- Yakovleva, T. G. (2003). *Mazepa – Hetman: In Search of Historical Objectivity* [Mazepa is a getman: in search of historical objectivity]. *Recent History*, 4. Retrieved from: URL: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/MAZEPA.HTM> [in Russia].